

Andreja Žele, Boris Kern
 Filozofska fakulteta, Ljubljana
 DOI: 10.4312/SSJLK.53.27–35

Ljubezen na leksikografski pogled

V prispevku bo prikazana slovarska obravnava leksema *ljubezen* in nekaterih drugih pomensko in tvorbeno povezanih leksemov. Najprej bo prikazana besedotvorna in pomenotvorna produktivnost glagola *ljubiti*, in sicer bo za to uporabljena metodologija stopenjskega besedotvorja, posebna pozornost pri tem pa bo namenjena tudi povednosti najpogosteje rabljenih zloženkov in afiksoidnih tvorjenk. V nadaljevanju bodo (a) primerjalno analizirani slovarski prikazi leksema *ljubezen* v obeh izdajah *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ) in nekaterih tujih slovarjih (hrvaškem, češkem, poljskem, ruskem, angleškem, nemškem), (b) predstavljeno bo razmerje med zvezo *imeti rad* in *ljubiti*, (c) opisane bodo razlike, ki so jih doživele slovarske obravnave iz tega pomenskega polja v drugi izdaji SSKJ glede na prvo izdajo, in sicer kot posledica družbenih sprememb, ter (č) predlagane bodo izboljšave slovarskih gesel v prihodnjih slovarjih.

leksikografija, slovarji, stopenjsko besedotvorje, tvorjenke, pomenotvorje

The contribution deals with the way the dictionary treats the lexeme *ljubezen* and some other semantically and derivationally connected lexemes. First the word formational and semantic productivity of the lexeme *ljubiti* will be dealt with, using the methodology of »gradual word formation«, with particular attention to the meaning(s) of the most frequently used compounds and words derived through affixation. Following that, there will be: (a) a comparative analysis of the dictionary entries on the lexeme *ljubezen* in the two editions of *The Dictionary of Standard Slovene* (SSKJ) as well some foreign dictionaries (Croatian, Czech, Polish, Russian, English, German); (b) the relationship between the collocation *imeti rad* and *ljubiti* will be discussed; (c) the differences which the relevant dictionary treatment underwent between the first and second edition of the dictionary will be described, as a consequence of social changes; and (d) improvements to the dictionary entry for future dictionaries will be suggested.

lexicography, dictionaries, gradual word formation, derived word, semantics

1

Glagol *ljubiti* in samostalniki *ljubezen* sodita med osnovni nabor besedja vsakega jezika.¹ Izhodiščno opisujeta dokaj neoprijemljivo čustvo oz. občutenje, ki ga je izredno težko slovaropisno razložiti, glagol *ljubiti* pa je zanimiv tudi zaradi svojih besedotvornih in pomenotvornih zmožnosti.

2 Predstavitev nabora »ljubezenskih« izrazov z besedotvornega in pomenotvornega vidika

Vsaj na začetku ne gre brez vključitve izvornega oz. razvojnega vidika, ki že nakazuje pomensko širino in posledično razširjeno in široko rabo te besede. Skupen vsem je tudi izvor (po etim. razlagi):² *ljûb ljûba prid*.[...] Enako je stcslovan. *ljubъ*, hrv. *ljûb*, rus. *ljubój*, češ. *libý*. Pslovan.

1 Za izhodišče obravnave in primerjav bosta upoštevani prva izdaja *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* 1970–1991 (s ponatimi 1994, 1997, 1998, 2000, 2008, 2010; elektronska in potem še spletna izdaja na www.fran.si) in razširjena ter deloma posodobljena izdaja *Slovarja slovenskega knjižnega jezika 2*, 2014 (elektronska objava na www.fran.si, Zbirka Fran), obe sta nastali na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

2 Etimološki podatki so iz *Slovenskega etimološkega slovarja* avtorja Marka Snoja (tretja izdaja 2015, elektronska in spletna izdaja na www.fran.si), Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Založba ZRC, ZRC SAZU.

*l'ubъ 'ljub' je dalje enako z got. liuvs, stnord. liúfr, ags. lēof, stvnem. liob, nem. lieb 'ljub', angl. love 'ljubezen, ljubiti', kar se je prav tako razvilo iz ide. *leubho- 'ljub', izpeljanke iz baze *leubh- 'ljubiti, rad imeti', iz katere je še stind. lúbhhati 'občuti močno poželenje'.

2.1 Ljubezen skozi metodologijo stopenjskega besedotvorja³

Ljubezen je prvostopenjska tvorjenka iz glagola *ljubiti*, tvorjena z obrazilom -ezen, ki služi za tvorbo samostalnikov z besedotvornim pomenom 'stanje' (podobno tudi *bolezen*). Celovit pregled pomenotvornih in besedotvornih zmožnosti pa nam zagotovi stopenjsko besedotvorje. Gre za metodologijo, ki v prvi vrsti na enem mestu zbere vse neposredne in posredne tvorjenke iz izhodiščno netvorjenega leksema; take nabore tvorjenk imenujemo *besedotvorni sestav*. Osnovo za tak prikaz predstavlja v našem primeru sinhroni vidik, saj mora med motivirajočo in motivirano besedo obstajati skupen pomenski element v sodobnem jeziku. (Skarżyński 2000) Pomembno je tudi poudariti, da se v okviru stopenjskega besedotvorja za tvorjenko ne šteje izrazno nova beseda, ampak pomen posameznega leksema, s čimer je zagotovljen tudi pomenotvorni vidik. Besedotvorni vidik je prikazan z umiki v desno – vsak umik v desno namreč kaže, da gre za tvorjenko višje stopnje.

Glagol *ljubiti* ima sedem pomenov,⁴ torej posledično sedem besedotvornih sestavov. V nadaljevanju sta prikazana izsek besedotvornega sestava z besedotvornim izhodiščem *ljubiti* 1. 'čutiti močno naklonjenost do druge osebe' in celoten besedotvorni sestav *ljubiti* 5. 'imeti kaj za dober pogoj rasti, razvijanja'.⁵

ljubiti 1. čutiti močno naklonjenost do druge osebe: ljubiti dekle, moža

| **ljúb-ček** 2. moški, zlasti neporočen, ki je v ljubezenskem odnosu do druge osebe, navadno ženske: ljubčku je oprala perilo; njen ljubček je šel v vojsko

| **ljúbčk-ov** [2.] GF

| **ljub-ézen** 1. močno čustvo naklonjenosti do druge osebe: vezala ju je velika ljubezen

| **ljubézen-ski** nanašajoč se na ljubezen 1: a) ljubezensko priznanje b) pravil je o svojih ljubezenskih dogodivščinah

| **ljubézensk-o** ljubezensko se izživljati

| **ljubezn-ív** 1. ki ima, kaže do ljudi zelo naklonjen čustveni odnos: fant je mlad, čeden in ljubezniv

// ki vsebuje, izraža naklonjen čustveni odnos: govoriti z ljubeznivim glasom

// ekspr., v povedni rabi ki izkazuje osebi drugega spola ljubezen, naklonjenost:

njegovo dekle ni bilo več tako ljubeznivo z njim

| **ljubeznív-o** 1. prislov od *ljubezniv*: zelo ljubeznivo govori z njim

| **ljubeznív-o** 2. v povedni rabi izraža pohvalo, odobravanje: ljubeznivo je bilo od njega, da je pomagal

3 Ta pomenotvorna in besedotvorna metodologija v slovenskem jezikoslovju je sorazmerno nepoznana, v monografiji A. Vidovič Muha (1988, 2011) so nadaljnje tvorjenke iz zloženik prikazane glede na tvorbene stopnje, torej s stopenjsko metodologijo, na obsežnejšem gradivu je stopenjsko metodologijo prikazala I. Breznik Stramljič (2004, 2010), še pomenski oz. pomenotvorni vidik pa je prvi vključil Kern (2010).

4 Dejansko ima glagol *ljubiti* v SSKJ šest pomenov, vendar se je pri izdelavi besedotvornih sestavov zaradi večjega števila nadaljnjih tvorjenk pokazala potreba po osamosvojitvi podpomena 'imeti spolno razmerje, spolne odnose'.

5 Pomenska členitev je narejena na osnovi SSKJ 2; če so dodani novi pomeni oz. so podpomeni osamosvojeni, je to nakazano z oznako pomena v oglatih oklepajih. Drugi viri so navedeni za samo iztočnico (npr. SP za *Slovenski pravopis* 2001).

ljubezní-ost [1.] *lastnost, značilnost ljubeznivega človeka*: odlikuje ga poštenost in ljubeznivost

ljubezní-ost [2./] *ljubeznivo vedenje, ravnanje*: pozdravila ga je z največjo ljubeznivostjo

ljubezn-ív 3. knjiž., ekspr. *mil, prijeten*: ljubezniva pomlad, zarja

ně-ljubézen [1.] knjiž. *kar je nasprotno, drugačno od ljubezni*: njuno vedenje je razkrivalo neljubezen

[...]

ljubíti 5. nav. 3. os. *imeti kaj za dober pogoj rasti, razvijanja*: ta trta ljubi zavetno lego

senc-o-ljub-en *ki dobro uspeva na senčnih krajih*: sencoljubne rastline

topl-o-ljub-en biol. *ki uspeva v toplem okolju*; *termofilen*: toploljubne rastline

vlag-o-ljub-en knjiž. *ki uspeva na vlažnih tleh*: vlagoljubna rastlina

vod-o-ljub-a bot. *vodna ali močvirska rastlina s črtalastimi listi in rožnato rdečimi cveti v kobilastem socvetju*, *Butomus*:

vod-o-ljub-en knjiž. *ki uspeva na mokrih tleh, v vodi*: vodoljubna rastlina

2.1.1 Analiza besedotvornih sestavov glagola *ljubiti*

Glagol *ljubiti* sodi med zelo produktivne glagole, saj v sedmih besedotvornih sestavih najdemo kar 225 tvorjenk. Največ tvorjenk prispeva besedotvorni sestav *ljubezen* 3. 'imeti močen pozitiven odnos do česa // knjiž. imeti nagnjenje, veselje do česa' z 81 tvorjenkami, nato *ljubiti* 2. 'čutiti močno naklonjenost do koga, združeno s skrbjo za njegovo korist, dobro' s 73 tvorjenkami, izhodiščni pomen 'čutiti močno naklonjenost do druge osebe' s 34, podobno število tvorjenk (28) ima tudi besedotvorni sestav *ljubiti* 1. // 'imeti spolno razmerje, spolne odnose'. Drugi besedotvorni sestavi imajo zgolj med eno do pet tvorjenk.⁶

Tabela 1: Prikaz števila tvorjenk po posameznih besedotvornih sestavih

BESEDOTVORNI SESTAV	ŠT. TVORJENK
ljubiti 1. <i>čutiti močno naklonjenost do druge osebe</i>	34
ljubiti 1./ <i>evfem. imeti spolno razmerje, spolne odnose</i>	28
ljubiti 2. <i>čutiti močno naklonjenost do koga, združeno s skrbjo za njegovo korist, dobro</i>	73
ljubiti 3. <i>imeti močen pozitiven odnos do česa // knjiž. imeti nagnjenje, veselje do česa</i>	81
ljubiti 4. <i>imeti dobre, prijateljske odnose</i>	1
ljubiti 5. nav. 3. os. <i>imeti kaj za dober pogoj rasti, razvijanja</i>	5
ljubiti 6. star. <i>poljubljati</i> :	3
SKUPAJ	225

⁶ Upoštevani niso bili pomeni, okvalificirani z *zastarelo* ali *starinsko*.

Največ tvorjenk, in sicer skoraj polovica, je prvostopenjskih – 105 tvorjenk (47 %), drugostopenjskih je 82 (36 %), tretjestopenjskih 27 (12 %), četrstopenjskih pa 9 (4 %). Četrta tvorbena stopnja je tudi najvišja (*ljubkovalnost; ljubkovalno; ljubkovalnica; poljubčkat*).

Med prvostopenjskimi tvorjenkami najdemo samostalnike z besedotvornim pomenom 'vršilec': *ljubček, ljubica, ljubitelj*. Ti so izhodišče za drugostopenjske svojilne pridevnike (*ljubčkov, ljubičin*) ali pa – v primeru *ljubitelja* – vrstne pridevnike (*ljubiteljski*), feminative (*ljubiteljica*) ali samostalnike, ki označujejo 'skupno ime' (*ljubiteljstvo*). Med prvostopenjskimi samostalniškimi tvorjenkami velja posebej izpostaviti *ljubezen*, pri kateri pa je besedotvorno in pomenotvorno produktiven le izhodiščni pomen 'čustvo' z devetimi tvorjenkami (*ljubezenski* → *ljubezensko; ljubezniv* → *ljubeznivo/ljubeznivost; neljubezen*).

Med prvostopenjskimi tvorjenkami je sorazmerno malo sestavljenk: *izljubiti, naljubiti se, poljubiti (se), preljubiti, priljubiti (se), vzljubiti, zaljubiti se, zljubiti*, pri čemer tri niso rabljene v sodobnem jeziku: *izljubiti, naljubiti, preljubiti*; besedotvorno in pomenotvorno pa sta produktivni le: *poljubiti* (8 tvorjenk) in *zaljubiti* (14 tvorjenk), druge so le izjemoma izhodišče za nadaljnjo tvorbo.

Med prvostopenjskimi tvorjenkami izstopajo zloženske, ki jih je kar 56 oz. 25 % vseh tvorjenk iz glagola *ljubiti*: *bogoljub, bogoljuben; bratoljuben, bratoljublje; častiljuben, častiljubje; človekoljuben, človekoljubje; deloljuben; domoljub, domoljuben, domoljubje, domoljubka; domovinoljubje, domovinoljubje; gostoljuben, gostoljubje; knjigoljub, knjigoljubec; koristoljuben, koristoljubje; miroljuben, miroljubje; pravicoljuben, pravicoljubnost; redoljub, redoljuben, redoljubje; resnicoljub, resnicoljuben, resnicoljubje; rodoljub, rodoljubar, rodoljuben, rodoljubje, rodoljubka; samoljuben, samoljublje; samozaljubljen; sebeljuben; snagoljuben; svobodoljub, svobodoljuben, svobodoljubje; znotraj besedotvornega sestava *ljubiti* 4. 'imeti kaj za dober pogoj rasti, razvijanja' tudi *sencoljuben (rastline), toploljuben (rastline), vlagoljuben (rastlina), vodoljuben (rastlina), dragoljubec* nar. 'rastlina', *vodoljuba* 'rastlina').*

V besedotvorni podstavi najdemo tako samostalnike s kategorialnimi lastnostmi človeško+/- kot živalsko +/- (*bratoljub, človekoljub : pasjeljubec : domoljub, knjigoljub*). Pri omenjenih zloženkah se kot vzporedne tvorbe najpogosteje pojavljajo: samostalniška tvorjenka s pomenom 'dejanje' in priponskim obrazilom *-je*; 'vršilec' z ničtim priponskim obrazilom⁷ in pridevniška tvorjenka z obrazilom *-en*. Slednja je nato izhodišče za drugostopenjsko samostalniško tvorjenko na *-ost* s pomenom 'lastnost', pridevniško tvorjenko z obrazilom *ne-*, ki izraža 'nasprotnost' oz. prislovno tvorjenko na *-o*.

V besedotvorne sestave niso bili umeščeni leksemi *ljubimec, ljubimka* in nadaljnje tvorjenke: *ljubimčev, ljubimkin, ljubimkati, ljubimkanje, ljubimkovati*, saj je samostalnik *ljubimec* prevzet in prilagojen prek hrvaškega in srbskega *ljubimac* 'ljubimec, ljubljeneč' iz rus. *ljubímec* 'ljubljenec', kar je tvorjeno iz izvorno sedanjega trpnega deležnika *ljubímij* 'ljubljen, priljubljen' < **l'ubímь* 'ljubljen' glagola **l'ubíti*. (Snoj 2015)

7 Druga priponska obrazila se pojavljajo redko in dodajo tvorjenki konotativni pomen (npr. slabšalno pri *rodoljubar*).

2.2 Povednost najpogostejših afiksoidnih tvorjenk

V skupino zložen v širšem smislu sodijo tudi afiksoidne tvorjenke. Tu so aktualne tvorjenke s tipičnim prevzetim sufiksoidom *-fil* (iz. gr. *philos* 'ljub, drag, prijatelj'), slovenjenim z ustreznikom *-ljub* s pomenom 'močnega in intenzivnega pozitivnega odnosa do česa/koga'. Tovrstne tvorjenke se širijo na vsa področja človekovega delovanja. (Žele 2012) Aktivno in v porastu so npr. *filmoljub*, *naravoljub*, poleg *človekoljuba* tudi *živaloljub* itn. Družbeno angažiranost odražajo tudi *kulturoljub*, *resnicoljub*, *slovenceljub*, *veledomoljub*, *kvazirodoljub*, vsaj zadnje tri zlasti z negativnim priznakom.

2.3 Zveza *imeti rad*

SSKJ zvezo *imeti rad* razlaga pod iztočnicama *imeti* in *rad*. Pri obeh je poudarjena raba v zvezi *imeti rad* s pomenom 'ljubiti': *Rad ima sosedovo hčer*, s pomenom 'močnega in intenzivnega odnosa do koga, česa'; *Otroci imajo babico zelo radi*, *Rada ima glasbo*, *knjige* ipd.

V frazemski zvezi *imeti rad* je težišče na naklonskemu (prisojevalnemu) prislovu *rad*, ki izraža odnos do koga ali česa (Uhlik 2016), medtem ko *imeti* vzpostavlja zlasti nujno slovnično razmerje z izraženimi kategorijami osebe, spola in časa. Naklonska prislovnost besede *rad* se potrjuje tudi tako, da v primerih, ko osebek ni izražen z besedo, pride na začetek povedi, npr. *Rad ima dobro hrano* (nasproti *Te rastline imajo rade sončno lego*), kar potrjujejo tudi zgledi v zgornjem odstavku.

Zveza *imeti rad* pogosto nastopa z naklonskimi glagoli v *koga/kaj moraš imeti rad* ali *koga je lahko imeti rad* ipd.⁸ Kaže, da raba s še dodatnim naklonskim razmerjem z naklonskima *morati* ali *lahko* še razširi pojmovanje odnosa ali razmerja, npr. *Vsekakor pa mora imeti rad glasbo*, *Bil je človek, ki si ga preprosto moral imeti rad*, *Njeno glasbo lahko imamo radi ali jo sovražimo*, *vme-snega ni*, *Če imaš sebe rad*, *lahko imaš rad in razumeš druge* ipd. Dodana *morati* ali *lahko* celo dosežeta pogostejšo aktulnočlenitveno zamenjavo sestavin, ne da bi s tem okrnile prvotni pomen zveze *imeti rad*, npr. *Rad mora imeti otroke*, *Mora biti pozitivna oseba*, *rada mora imeti ljudi* ipd.

Frazemska zveza *imeti rad* se seveda ne more mešati z nefrazemsko in nestalno zvezo *rad imeti*, pomensko razliko povzročata različna pomena besede *rad*, npr. v primeru *Ustno opiši žival*, *ki jo imaš rad* 'pozitivno nagnjenje do' ali *bi jo rad imel* 'želja za'. Podobno še v primerih: *Bi morda rada imela* 'želela imeti' *trgovino z modnimi dodatki?*, *Radi bi imeli* 'želeli bi imeti' *polovico svetovnih in polovico domačih sort*, *Drugače pa bi rada imela* 'bi želela imeti' *veliko otrok* ipd.

2.4 Ljubiti nasproti *imeti rad*

SSKJ ob zvezi *imeti rad* na mestu razlage navaja sinonim *ljubiti*, čeprav dejansko med njima obstaja določena razlika. Raba glagola *ljubiti* je v slovenščini v odnosu do *imeti rad* zaznamovana. Tudi v drugih slovanskih jezikih se uporablja predvsem kot izraz najvišje stopnje čustva do druge osebe; če pa se nanaša na nečloveško in neživo, se uporablja redkeje, in sicer zlasti ob samostalnikih, ki označujejo abstraktne pojme. (Uhlik 2016: 285) Dandanes se prvoosebna oblika *Ljubim te* nadomešča z *Rad te imam*, ki pa je pomensko širša, saj se znotraj kategorije človeško+ nanaša na celo vrsto odnosov: npr. *ljubezenski*, *družinski*, *prijateljski*. Pri razločevanju med *Ljubim te* in *Rad te imam* je tako ključnega pomena širši (ne le jezikovni) kontekst in tudi ton,

⁸ To potrjujejo zadetki v korpusu Gigafida <http://www.gigafida.net/> (27. 2. 2017).

s katerim je zveza izrečena; prav zaradi slednjega je vprašljivo, ali slovar to razliko sploh lahko nedvoumno izrazi.

Nasploh je za slovanske jezike tipično, da v pomenu 'čutiti močno naklonjenost do druge osebe' nastopa drug glagol – npr. hrvaško, srbsko *voliti*, makedonsko *cakam*, poljsko *kochać*, češko *milovat*⁹ itn., ustreznik slovenskega glagola *ljubiti* pa lahko dobi specializirani pomen, npr. hrvaško, srbsko 'poljubljati'.

Morda je razlog za odmik od *ljubiti k imeti rad* tudi v spremenjeni zunajjezikovni dejanskosti, kar izkazuje naslednji komentar: »[L]jubezen [...] je čustvo, ki je zapisano principom dajanja, razdajanja in predajanja. Te vrednote so diametralno nasprotne današnjemu obnašanju, ki ga usmerjata osebni ali kolektivni pridobitni interes.« (Hladnik 2017)

3 Ljubezen v SSKJ in slovarjih nekaterih drugih jezikov

Z leksikografskega stališča je najbolj zanimiva razlaga (in morebitna pomenska diferenciacija) prvega pomena *ljubezni*, predvsem ker gre za zelo kompleksen in težko določljiv pojem.

Izhodiščni pomen leksema *ljubezen* je 'čustvo', ki ga SSKJ razdeli na 'močno čustvo naklonjenosti do druge osebe', v podpomenu še 'spolno razmerje, spolni odnosi' in 'oseba, na katero se nanaša to čustvo' in v samostojnem pomenu še 'močno čustvo naklonjenosti do koga, združeno s skrbjo za njegovo korist, dobro'. Tudi češki slovar (*Slovník spisovné češtiny* 2006) ne podaja natančnejše razlage (tj. zgolj 'intenzivno čustvo naklonjenosti'), zraven navede le protipomenko (nenávist 'sovrašvo'), v drugem pomenu pa 'ljubezensko čustvo med moškim in žensko'. Poleg prve izdaje SSKJ je ta češki slovar edini med obravnavanimi, ki pri *ljubezni* vzpostavlja zgolj razmerje med moškim in žensko. Vsi drugi obravnavani slovarji so spolno nedoločujoči. Z leksikografskega stališča so zanimive predvsem pomenske sestavine primarnega slovarskega pomena, ki jih navajajo posamezni slovarji: hrvaški slovar (Anić 1991) tako navaja *strastveno privrženost in/ali spolno privlačnost*, poljski *Wielki słownik języka polskiego* (2017) podaja najizčrpnjeje razlikovalne pomenske sestavine: *željo po stalnem preživljanju časa s to osebo, osrečevanjem te osebe, kar se pojavlja skupaj s skrbjo in naklonjenostjo, povezano z navezanostjo in spoštovanjem*. Spolno privlačnost poleg hrvaškega navaja tudi Oxfordov slovar (2005) kot tudi slovar Merriam-Webster (2005). V ruskem slovarju Ožegova in Švedove (2012) je *ljubezen* *globoko razpoložensko čustvo, čustvo nesebične in iskrene naklonjenosti*. Dudnov *Deutsches Universalwörterbuch* (2011) navaja (1) *močno čustvo privlačnosti/naklonjenosti do drugega človeka*, (2) *močno telesno, duhovno in čustveno privlačnost, povezano z željo po skupnem preživljanju časa in predanosti*. Vsi obravnavani slovarji izpričujejo tudi pomena 'spolni odnos' in 'oseba, na katero se nanaša to čustvo'.

3.1 Spremembe med SSKJ in SSKJ 2⁹

Pri pripravi druge izdaje SSKJ-ja se je pokazala potreba po aktualizaciji nekaterih razlag, dodajanju oz. korigiranju zgledov in tudi spremembi okvalifikacije pri nekaterih iztočnicah (predvsem)

---

⁹ O spremembah v obeh izdajah SSKJ z vidika politične korektnosti se podrobneje ukvarja raziskava Politična korektnost in slovaropisje. (Kern 2014)

s področja medosebnih odnosov. V to skupino sodi tudi sprememba razlag, ki so zajemale zvezo »do osebe drugega spola«. Tako spremembo so doživele naslednje iztočnice: *ljubezen*, *ljubiti*, *ljubezniv*, *partner*, *partnerka*, *fant*, *punca*, *koketen*, *koketirati*, *spogledovati se*, *marati*, *pogledati*, *fetišist*, *voyeurizem*. SSKJ je bil v primerjavi z drugimi slovarji izjema, ki je spolno določal, da gre v navedenih primerih za razmerja/odnos/dejanje do oseb »nasprotnega spola«.

Tabela 2: Prikaz razlag v SSKJ in SSKJ 2

SSKJ	SSKJ 2
<p><u>ljubézen</u> 1. močno čustvo naklonjenosti do osebe drugega spola 5. raba peša <i>dobri, prijateljski odnosi</i></p>	<p><u>ljubézen</u> 1. močno čustvo naklonjenosti do druge osebe 5. ekspr. <i>dobri, prijateljski odnosi</i></p>
<p><u>pártner</u> 2. oseba, navadno moški, ki živi z osebo drugega spola skupno življenje</p>	<p><u>pártner</u> 1. oseba, navadno moškega spola, ki je z drugo osebo v ljubezenskem odnosu</p>
<p><u>spogledováti se</u> 2. izražati naklonjenost, simpatijo do osebe drugega spola, navadno z opaznim pogledovanjem, vedenjem</p>	<p><u>spogledováti se</u> 2. izražati naklonjenost, simpatijo do druge osebe, navadno z opaznim pogledovanjem, vedenjem</p>
<p><u>fetišist</u> 2. psiht. <i>kdor čuti bolezensko seksualno nagnjenost do dela telesa ali oblačila osebe drugega spola</i></p>	<p><u>fetišist</u> 2. kdor čuti seksualno nagnjenost do dela telesa, oblačila druge osebe ali do predmeta</p>

Pri iztočnici *ljubezen* se zveza *lezbična ljubezen* navaja zgolj v okviru podpomena 'spolni odnos', kar sugerira, da gre pri lezbični ljubezni zgolj za seksualno plat ljubezni, ne pa za duhovno, čustveno povezanost, kar je neustrezno.

Pri iztočnici *partner* je prišlo tudi do zamenjave razvrstitve pomenov: SSKJ-jevski izhodiščni pomen 'kdor s kom sodeluje, zlasti v gospodarstvu' je prešel na drugo mesto, saj v gradivu v zadnjih dveh desetletjih izrazito prevladuje pomen 'oseba, ki je z drugo osebo v ljubezenskem odnosu'.

4 Predlogi za aktualiziranje dosedanjih slovarskih opisov

SSKJ 2 je v pomenskih razlagah leksemov, povezanih z ljubeznijo, že sorazmerno ustrezno aktualiziran, saj je pri njih pri opredeljevanju razmerja opuščena določenost spola. Veljalo bi razmisliti le o morebitni natančnejši določitvi 'čustva', saj zdajšnja razlaga 'močno čustvo naklonjenosti do druge osebe' dejansko vključuje tudi drugi pomen. Vsebinski premik pri novem SSKJ bi bil opazen predvsem z vidika aktualnega gradiva, tj. izbora zgledov (oz. po konceptu novega slovarja tudi s prikazom ustreznih skladenjskih struktur, zlasti tistih, ki še niso upoštevane). Tako bi prišlo do sprememb, ki so vezane tudi na slovarsko makrostrukturo. Vsekakor so leksemi, ki označujejo

medosebne odnose in čustva, del temeljne leksike, ki bi zahtevala temeljitejšo pomenotvorno in besedotvorno obravnavo glede na aktualne spremembe odnosov in pogledov.

V novi SSKJ bi bilo treba vključiti novejšje glagolske zveze, ki jih izkazuje gradivo in so posledica drugačnega pristopa na gledanje na ljubezen: *verjeti, potrebovati, iskati ljubezen*. S takimi zvezami pojem *ljubezni* namreč izgublja položaj samoumevnosti, tj. zahteva tvorno vključitev osebkov.

Pri pregledu besednih skic¹⁰ samostalnik *ljubezen* leksikograf registrira tudi zvezo *imeti smolo v ljubezni*, ki bi se glede na pogostost lahko uvrstila v slovar. SSKJ namreč beleži le zvezo *imeti smolo* brez vezljivostnega mesta v čem.

Zdajšnji zgled *kupljena ljubezen* danes ne izpolnjuje več frekvenčnega merila za umestitev v slovar. Pomenljivo je tudi, da *ljubezen do svobode* ni več med 25 najpogostejšimi zvezami v strukturi LJUBEZEN + DO + ČESA. Aktualizirati bi bili treba tudi razlago zveze *svobodna ljubezen* 'skupno življenje moškega in ženske brez zakonske zveze',¹¹ saj se danes ta razume predvsem v kontekstu *odprte veze*. Zaradi večje mobilnosti ljudi se je v zadnjih desetletjih uveljavila zveza *ljubezen na daljavo*, ki bi jo bilo vsekakor treba umestiti v novo izdajo slovarja.

V zadnjih letih je vse pogostejši tudi pojav *poliamorije*, ki vključuje več ljubezenskih partnerjev v razmerje. Zanimivo bi bilo tudi videti, če/kdaj, predvsem pa na kakšen način bi se dalo tudi ta koncept vključiti v slovarske razlage iz pomenskega polja *ljubezni* in medosebnih odnosov.

Viri in literatura

- ANIČ, Vladimir, 1991: *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- FILIPEC, Josef idr. (ur.), 2006: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia. http://priručka.ujc.cas.cz/Duden_Deutsches_Universalwörterbuch, 2011. Mannheim, Zürich: Dudenverlag.
- HLADNIK, Miran, 2017: *Ob Prešernu*. https://sl.wikiversity.org/wiki/Ob_Pre%C5%A1ernu
- Gigafida: Elektronska zbirka besedil. <http://www.gigafida.net/> Dostop 27. 2. 2017.
- KERN, Boris, 2010: Stopenjsko besedotvorje. *Slavistična revija* 58/3. 335–348.
- KERN, Boris, 2014: Politična korektnost v slovaropisju. *Zbornik prispevkov s simpozija 2013 – Škrabčevi dnevi 8*. Nova Gorica.
- Merriam-Webster's collegiate dictionary*, 2005. Springfield: Merriam-Webster. <https://www.merriam-webster.com/>
- OŽEGOV, Sergej Ivanovič, ŠVEDOVA, Nataľja Juľevna, 2012: *Tolkovij slovar' russkogo jazyka*. Moskva: Mir i obrazovanie, Astrel', Oniks.
- SKARŻYŃSKI, Mirosław, 2000: *Liczebnyki w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny (Studium gniazd słowotwórczych)*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze »Historia Iagellonica«.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) I–V*, 1970, 1975, 1979, 1985, 1991. Ljubljana: DZS. <http://www.fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika>
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 2014. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. <http://www.fran.si/133/sskj2-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika-2>
- SNOJ, Marko, 2015: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- SOANES, Catherine, STEVENSON, Angus (ur.), 2005: *Oxford dictionary of English*. Oxford, New York: Oxford University Press. <https://en.oxforddictionaries.com/>
- STRAMLJČ BREZNIK, Irena, 2004: *Besednodružinski slovar slovenskega jezika : poskusni zvezek za iztočnice na B*. Maribor: Slavistično društvo.
- STRAMLJČ BREZNIK, Irena, 2010: *Tvorjenke slovenskega jezika med slovarjem in besedilom*. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.

¹⁰ Besedne skice so leksikografsko orodje podjetja Lexical Computing Limited, ki prikaže skladiščno okolje posamezne besede.

¹¹ Vprašanje je tudi, ali je zveza *skupno življenje*, tj. 'življenje v skupnem gospodinjstvu' še določljiva znotraj teh leksemov.

- UHLIK, Mladen, 2016: Beseda *rad* v slovenščini in ruščini z vidika opredelitve povedkovnika. Erika Kržišnik, Miran Hladnik (ur.): *Toporišičeva obdobja. Obdobja 35*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 281–289. <http://centerslo.si/wp-content/uploads/2016/11/Uhlik.pdf>.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 2011: *Slovensko skladijsko besedotvorje* (Razprave FF). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- ŽELE, Andreja, 2012: *Pomensko-skladijske lastnosti slovenskega glagola*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- ŽMIGRODZKI, Piotr idr. (ur.), 2007–2016: *Wielki słownik języka polskiego*. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN. <http://www.wsjp.pl/>

Besedilo je bilo delno pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola (<http://zrcola.zrc-sazu.si>), ki ga je na Znanstveno-raziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvil Peter Weiss.